

УДК 811.111'81'25

РОЛЬ ПЕРЕКЛАДУ У ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ**Борзих О. О., Гук І. С.**

У статті автори досліджують питання виникнення та розвитку поняття “міжкультурна комунікація”, а також її вплив на життя сучасного суспільства, розкривають сутність поняття “переклад” в її структурі та аналізують зв’язок і вплив перекладу на кінцевий результат у процесі інтеркультурного спілкування. Останній починається зі звичайного визнання факту існування культурних відмінностей між представниками різних культур. Здійснення міжкультурної комунікації можливе, коли комуніканти розуміють один одного, і переклад у цьому процесі допомагає досягти взаєморозуміння та має надзвичайну вагу для підтримки безпосередніх зв’язків між тими, хто спілкується, але належить до різних лінгвокультурних ареалів.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, переклад, суспільство, взаємодія, спілкування.

В статье авторы исследуют развитие понятия “межкультурная коммуникация” и ее влияние на развитие современного общества, также раскрывают сущность понятия “перевод” в ее структуре и анализируют связь и влияние перевода на конечный результат в процессе межкультурного общения. Последний начинается с обычного признания факта существования культурных различий между представителями разных культур. Осуществление межкультурной коммуникации возможно, когда коммуниканты понимают друг друга, и перевод в этом процессе помогает достичь взаимопонимания и имеет чрезвычайное значение для поддержания непосредственных связей между теми, кто общается, но принадлежит к разным лингвокультурным ареалам.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, перевод, общество, взаимодействие, общение.

In this article the authors investigate the progress of the concept “intercultural communication” and its influence on the development of modern society, also reveal the essence of the notion “translation” in its structure and analyze the impact of communication and translation on the final result in the process of intercultural communication. The last begins with the usual recognition of cultural differences existence between people in various cultures. Intercultural communication is possible when the communicants understand each other, and translation in this process helps to achieve understanding and has extraordinary importance in supporting direct links between those who communicate, but belong to different linguistic-cultural areas.

Key words: intercultural communication, translation, society, interaction, communication.

Характерною рисою сучасного світу є стійкі глобалізаційні процеси. Важливою ознакою глобалізації виступає спілкування як між народами, так і між окремими носіями культури. Специфічного значення набуває комунікація між цивілізаціями, а підґрунтям усіх цих відносин виступає зростання міжнародних контактів.

На межі XX і XXI ст. загострилися проблеми мовної комунікації, поглибилася вивчення засобів комунікативного впливу. Змінився “мовний смак епохи”: на зміну “тоталітарній мові” прийшла “вільна” мова засобів масової інформації, спілкування на різних рівнях; зросла роль мовної особистості [9].

Актуальність дослідження обумовлена тим, що питання культури як універсального контексту, а також комунікації та перекладу як найголовніших та найфундаментальніших видів взаємодії між людьми вийшли на перший план. Визнання безпосередньої цінності розмаїття світових культур, відмова від колонізаторської культурної політики зумовили бурхливий розвиток відповідних

галузей знання з опорою на новий в історії людства феномен - інтерес народів Землі одне до одного.

Питання міжкультурної комунікації досліджують різні галузі знання, зокрема, теорія перекладу, лінгвокраїнознавство, етнолінгвістика, соціологія, культурологія, культурна антропологія, етнопсихологія тощо. Але аналіз міжкультурної комунікації саме у взаємозв'язку з наукою про переклад дозволяє розглянути питання ролі перекладу у встановленні адекватного сприйняття іншомовними індивідами одне одного та інформації, яку треба повідомити та зберегти при цьому національну і культурну ідентичність.

Поняття міжкультурної комунікації виникає в середині ХХ століття і пов'язане з іменами таких вчених як Е. Голл, К. Клакхон, А. Кребер, Р. Портер, Д. Трагер, Л. Самовар. Теорії міжкультурної комунікації, що намагалися пояснити даний феномен з різних точок зору, розробляли такі західні дослідники, як К. Бергер, С. Гантінгтон, Е. Гірш, Е. Голл, Г. Гофстеде, С. Даль.

Важливий внесок у вивчення проблеми міжкультурної комунікації як соціального феномену внесли й російські вчені, а саме: Є. Верещагін, Т. Грушевицька, Б. Єрасов, Н. Іконнікова, В. Костомаров, В. Попков, А. Садохін, С. Тер-Мінасова, Н. Шамне. В контексті міжкультурної комунікації також розглядаються питання глобалізації культури та взаємодії цивілізацій. В Україні предметне поле досліджень в рамках проблематики "міжкультурна комунікація" знаходиться у стадії формування і відрізняється двома характерними рисами: прикладним характером (мета - полегшення комунікації між представниками різних культур, зниження конфліктного потенціалу) і міждисциплінарністю. Дослідження з міжкультурної комунікації останнім часом набувають все більшого значення у зв'язку з процесами глобалізації та інтенсивної міграції. Цю проблему вивчають у різних аспектах науковці В. Андрущенко, Н. Висоцька, О. Гриценко, Л. Губерський, І. Дзюба, П. Донець, В. Євтух, А. Єрмоленко, Г. Касьянов, М. Кушнарєва, І. М'язова, Л. Нагорна, А. Приятельчук, М. Обушний, П. Скрипка.

Однак, існує ще ціла низка теоретичних та практичних питань, що потребують дослідження. Зокрема, про вплив міжкультурного спілкування як на розвиток сучасного суспільства, так і на окремого індивіда, його зв'язок з теорією та практикою перекладу та роль останнього у цьому процесі.

Мета статті полягає в різнобічному вивченні питання міжкультурної комунікації у її зв'язку з теорією перекладу, приділяючи особливу увагу останньому як одному з основних засобів спілкування.

Завдання статті – розкрити сутність поняття "міжкультурна комунікація" та розглянути місце й значення перекладу як її безпосереднього інструменту в її структурі.

В межах дослідження потібно вирішити наступні завдання:

- дослідити розвиток поняття "міжкультурна комунікація";
- розкрити сутність поняття "переклад" у контексті міжмовного спілкування;
- проаналізувати зв'язок та вплив перекладу на кінцевий результат у процесі міжкультурної комунікації.

Процес міжкультурної комунікації починається зі звичайного визнання факту існування культурних відмінностей між представниками різних культур, що є однією з найважливіших причин непорозуміння, а також їх подолання. Головним суб'єктом комунікації є людина, яка для забезпечення своєї життєдіяльності вступає у взаємозв'язок з іншими людьми. 70% свого часу людина витрачає саме на комунікацію. Система людських взаємин опосередковується культурою, яка визначає характер і ефективність людського спілкування. Здійснення міжкультурної комунікації можливе, коли комуніканти розуміють один одного, і переклад у цьому процесі виступає спільним кодом для досягнення взаєморозуміння.

Термін "міжкультурна комунікація" певною мірою співвідноситься з поняттям "діалог культур". Найбільш вичерпний аналіз цього явища подано в працях В. Біблера, який наголошує на формуванні нового соціального соціуму культури – форми вільного спілкування людей у її силовому полі [1, с. 32]. Діалог культур – це потреба у взаємодії, взаємному збагаченні, яке передбачає взаєморозуміння, а значить тотожність.

Міжкультурна комунікація - це соціальний феномен, сутність якого полягає у конструктивній чи деструктивній взаємодії між представниками різних культур (національних та етнічних), субкультурами в межах чітко визначеного просторово-часового континууму. У центрі міжкультурних взаємодій перебуває людина як носій загальнолюдських універсалій і культурних особливостей. Ця людина діє й взаємодіє з іншими на основі цих універсалій і особливостей у великій кількості контекстів спілкування [7, с. 2].

Датою народження міжкультурної комунікації як академічної дисципліни можна вважати 1954 рік, коли було видано книгу Є. Хола і Д. Трагера "Culture as Communication" ("Культура як комунікація"). У даній роботі автори вперше запропонували для широкого вживання термін "міжкультурна комунікація", що відбивала, на їхню думку, особливу галузь людських відносин. Пізніше основні положення та ідеї міжкультурної комунікації були більш докладно розвинуті у відомій роботі Е. Хола "The Silent Language" ("Німа мова"), де автор показав тісний зв'язок між культурою і комунікацією. Вважається, що Е. Холл є засновником міжкультурної комунікації як окремої дисципліни.

Важливим актом міжкультурної комунікації є переклад, оскільки він передбачає подолання культурної дистанції між комунікантами і спрямований на забезпечення їх порозуміння. Він руйнує міжмовний та міжкультурний бар'єр. Перекладачі є представниками однієї національно-лінгвокультурної спільноти і, відповідно, повинні мати певну когнітивну базу, тобто певним чином структуровану сукупність необхідних обов'язкових знань як своєї, так і іншої національно-культурної спільноти (так звані фонові знання), адже ними володіють носії цих мов і ці знання формують специфічний національно-культурний менталітет.

Переклад у сучасному світі виступає важливим засобом спілкування між індивідами, які розмовляють різними мовами й належать до різного лінгвокультурного ареалу. У такому контексті переклад розглядають як особливий вид міжкультурної комунікації.

Лінгвістична наука про переклад є ще зовсім молодю. Досі вона навіть не має загальноприйнятої назви. У різних джерелах можна знайти такі терміни як: "перекладознавство", "транслатологія", "теорія перекладу" та ін. Лише з початку другої половини двадцятого століття дослідження особливого виду мовленнєвої діяльності, яку називають "перекладом", почали формуватися в самостійну лінгвістичну дисципліну.

Включення перекладу в парадигму міжкультурної комунікації веде до усвідомлення того, що переклад є видом мовного посередництва, яке визначається В. Н. Комісаровим як "перетворення вихідного повідомлення в таку мовну форму, яка може бути сприйнята рецепієнтом... Мовний посередник повинен витягувати інформацію з тексту вихідного повідомлення ("оригіналу") і передавати її нам іншою мовою" [3, с. 3-19].

За В. Н. Комісаровим, переклад – це вид мовного посередництва, який цілком орієнтований на оригінал. Переклад є іншомовна форма існування повідомлення, яке містить оригінал. Завдання перекладу - забезпечити такий рівень міжкультурної комунікації, при якому створений текст мовою рецепієнта міг би виступати в якості повноцінної комунікативної заміни оригіналу і ототожнюватися рецепієнтами перекладу з оригіналом у функціональному, структурному і змістовному відношеннях [4].

Комунікативна концепція перекладу враховує особливості перекладу як акту міжкультурної комунікації. Такий підхід закладено в працях німецьких дослідників О. Каде і А. Нойберта, а також російських вчених В. Н. Комісарова та А. Д. Швейцера. Основою для зіставлення в перекладі є елементи комунікативного процесу.

З точки зору теорії міжкультурної комунікації, при перекладі зіставляються не тільки дві мови, а й дві культури в широкому розумінні цього слова. Через міжкультурні відмінності, те, що є зрозумілим носіям однієї мовної культури може викликати нерозуміння у іншомовного рецепієнта тексту перекладу. Тому завдання перекладу включає не тільки пошук еквівалентних відповідностей для передачі комунікативної установки відправника, а й надання одержувачу необхідних для розуміння пояснень, щоб реакція іншомовного одержувача відповідала

реакції одержувача повідомлення на вихідній мові [2, с. 7-9]. Тільки тоді переклад стане тотожним, або еквівалентним.

При цьому необхідно враховувати той факт, що процес міжкультурної комунікації має складну структуру і включає безліч чинників, які впливають на умови її протікання і фінальний успіх. Як зазначає Р. К. Міньяр-Белоручев, “науці про переклад доводиться вивчати і умови породження вихідного тексту, і умови сприйняття перекладного тексту, і соціальний статус комунікантів, і мовну ситуацію, і різні супутні явища, що входять в складне поняття комунікації з використанням двох мов, яка і являє собою об’єкт науки про переклад” [6, с. 7].

Відомий російський перекладознавець А. Д. Швейцер визначає переклад, як “односпрямований і двофазний процес міжмовної і міжкультурної комунікації, при якому на основі підданого цілеспрямованому (перекладацькому) аналізу первинного тексту створюється вторинний текст (метатекст), що замінює первинний в іншому мовному і культурному середовищі; процес, що характеризується установкою на передання комунікативного ефекту первинного тексту, частково модифікується відмінностями між двома мовами, між двома культурами і двома комунікативними ситуаціями” [8, с. 75].

Отже, переклад задовольняє суспільну потребу у міжкультурній комунікації. Як вказує К. Л. Латышев, переклад має на меті задовольнити потребу суспільства в двомовній комунікації, яка в максимальній мірі наближена до природної, одномовної комунікації [5, с. 10].

Таким чином, міжкультурна комунікація, як особливий вид порозуміння, припускає спілкування між носіями різних мов і різних культур. Співставлення мов і культур виявляє не тільки загальне, універсальне, але й специфічне, національне, самотутнє, що зумовлене розбіжностями в історії розвитку народів. Як зазначає В. Н. Комиссаров, у процесі міжкультурної комунікації функціонують дві мовні системи, і вони функціонують не незалежно одна від одної, а у тісній взаємодії, з паралельним використанням комунікативно рівноцінних одиниць [3].

У цьому контексті, переклад є дуже важливим та необхідним засобом міжкультурної комунікації та має надзвичайну вагу для підтримки безпосередніх зв’язків між комунікантами, які належать до різних лінгвокультурних ареалів.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів питання щодо ролі перекладу у процесі міжкультурного спілкування. Подальшого вивчення потребують засоби вдосконалення рівня кваліфікаційної підготовки та компетентності перекладачів у сфері здійснення міжкультурної комунікації.

Література

1. Библер В. С. Культура. Диалог культур (опыт определения) / В. С. Библер // Вопросы философии. – 1989. – № 6. – С. 31–42.
2. Бреус Е. В. Теория и практика перевода с английского на русский. [Текст] / Е. В. Бреус. – М.: Высшая школа, 1990. – 103 с.
3. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода: учебное пособие / В. Н. Комиссаров. – М.: ЧеРо, 1999. – 136 с.
4. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: курс лекций / В. Н. Комиссаров. – М.: ЭТС, 1999. – 192 с.
5. Латышев Л. К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания. [Текст] / Л. К. Латышев. – М.: Просвещение, 1988. – 160 с.
6. Міньяр-Белоручев Р. К. Общая теория перевода и устный перевод. [Текст] / Р. К. Міньяр-Белоручев. – М.: Воениздат, 1980. – 237 с.
7. Подольська Є. А. Культурологія : Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / Є. А. Подольська, В. Д. Лихвар, К. А. Іванова. – К.: Мінохоронздрав України. Нац. фармацевтич. ун-т, 2003. – 287 с.
8. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. [Текст] / А. Д. Швейцер. – М., 1988. – 216 с.